

# СОЦИАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ПРОЦЕСУАЛНАТА СЪЩНОСТ НА РЕИНТЕГРИРАНЕТО НА ДЕЦАТА В СЕМЕЙСТВА НА БЛИЗКИ И РОДНИНИ

*Красимира Петрова*

Реинтеграцията, включвайки в думата английската частица “re”, веднага отвежда мисълта до повторение и оттук реинтегрирам – връщам повторно и реинтеграция – повторно връщане.

Разсъжденията се отнасят до повторемостта, което недвусмислено говори за наличие на предходни моменти, нещо, което го е имало вече и се повтаря. Тоест, имаме налице път, който е извървян и макар и не съвсем по същия начин, но е или ще бъде повторен.

Ако следваме Закона за закрила на детето, в “Допълнителните разпоредби”, § 1, точка 9 е записано: “Реинтеграция” е процес на трайно връщане на детето от настаняване извън семейството по чл. 4, т. 2, 4 и 5 в биологичното семейство или осиновяването му”, което засяга :

- o т. 2 – настаняване в семейство на роднини или близки;
- o т. 4 – настаняване в приемно семейство;
- o т. 5 – настаняване в специализирана институция.

В случая, който ние разглеждаме, реинтеграцията я отнасяме като процес, който засяга само настанените в семейство на близки или познати хора, което в повечето ситуации означава връщане в позната за личността общност, тъй като се предполага, че децата и заместващите родителите лица са поддържали и в момента поддържат взаимоотношения, които могат да бъдат окачествени като благоприятни за децата и стимулиращи тяхното физическо, психическо и интелектуално развитие, както и незаплашващи живота и здравето на децата. Всъщност в практико-социален план, реинтегрирането в семейство на близки и познати се окачествява като един от основните принципи за закрила на детето, от една страна, и, от друга, една от основните мерки за закрила на децата (виж чл. 3 и 4 от ЗЗД).

Децата, които могат да бъдат върнати в семействата би следвало да отговарят на условията, посочени в Наредбата за условията и реда за осъществяване на мерки за предотвратяване на изоставянето на деца и настаняването им в институции, както и за тяхната реинтеграция (Приета с ПМС № 181 от 11 август, 2003г.). Там е упоменато, че реинтегрирането е

предотвратяване на изоставянето на децата, че защита и сигурност на детето (чл. 2), както и фактите, които определят възможността за връщането на детето в семейна среда са следните:

- детето не бива да прекъсва връзките с родителите си;
- съществува желание от страна на роднините или близките да го приемат и имат подходящи условия за това;
- връщането в семейството на по-късен етап е възможно и е в негов интерес

Освен това, като задължително условие е да бъде оказан срок на пребиваване извън семейството, да се планират допълнителни социални услуги, планове за грижа, да има наблюдение и перманентна оценка на семейството и напредъка на детето и да съществуват реални перспективи за връщането му в родното семейство.

Близки до понятието *реинтеграция* са понятията *социална интеграция* и *ресоциализация*.

Ако се опитаме да търсим етологичния смисъл на понятието “интеграция”, би следвало да се обърнем към специализирани тълковни речници. Произходът му е латински и означава (integer) завършен, цялостен, а процесът – обединяване. В “Oxford Wordpower Dictionary for learning of English”, 2000, с. 360 се обяснява глаголет интегрирам се (като възвратен) и интегрирам, както и производното от тях съществително интеграция. Като възвратен глагол “интегрирам се” се определя като “включвам се” към нещо, докато като невъзвратен глагол се среща в значение на интегрирам някого към група, общност, приобщавам го, но не и без неговото знание или участие. Във втория смисъл интеграция се нарича процесът на приобщаване на личността към нещо, някого, от една страна като субект на извършване на дейността приобщаване и от друга страна, като обект, на когото някой подпомага да се приобщи. Затова и като антоним на интеграция е посочена думата сегрегация (разделяне на хора от една група от останалите в обществото, общността) и т.н.

В “Речник по психология” (1989), с. 189–190, се посочва, че интеграция може да се разглежда в няколко аспекта и оттам и в различни значения:

- в генетичната психология – означава определен етап в развитието на индивида, при който относително самостоятелен елемент се обединява към цялото и то придобива принципно нова и по-високо организирана степен на развитие в сравнение с предходното състояние;

- в неврофизиологията – способност на нервната система да свързва пространствено и времево разделени дразнители в носещи информация нервни импулси;

- в психопатологията – като процес, обратен на дезинтеграцията или десоциацията;

- в психология на личността – съответствие между решенията и действията на личността, съгласуваност между морални, социални и светогледни принципи;

- в социалната психология – събиране, сдружаване, обединяване на членове от дадена общност е единна цел. Близко до това понятие е груповата интеграция, разбирана като процес на обединяване на различните индивиди в група.

Другото понятие е ресоциализация – процес на връщане на личността в общността и приобщаване към ценностите в обществото, като личността поради някакви причини (субективни или обективни) временно е “напуснала” обществото. Разглежда се в индивидуален, социален, семеен, професионален план. Ресоциализацията е по-широкото понятие на реинтеграция, тъй като я включва в съдържанието си като връщане на човека там, където вече е бил, но социализация и ресоциализация се отнасят не само до една страна от живота на личността, а от цялостното ѝ развитие и съществуване като такава – те засягат нравствени, правни и т.н.измерения, докато, условно казано, социалната интеграция и реинтеграция се отнасят до включването на личността в общността.

Отнесено към децата в институциите или децата, на които предстои да бъдат върнати в семействата на близки или роднини, реинтегриране означава връщане към семеен начин на живот, който те в по-ранна възраст са имали, но поради някакви обстоятелства са загубили и сега имат възможност да преживеят отново или дори да заживеят отново. Реинтеграцията на децата е съпроводена с много емоционални преживявания, колкото положителни, толкова и отрицателни, тъй като имаме натрупвания от минали събития, следващи схемата:

- **отглеждане в семейство**
- **наличие на проблем в семейството**
- **извеждане от семейна среда**
- **настаняване в семейство на близки и роднини (приемно семейство или в институция)**

- **(не)разрешаване на проблема**
- **връщане в биологичното семейство (осиновяване, приемничество, отново връщане при близки и роднини).**

Как се възприема това в индивидуален план от децата – отглеждането и възпитанието е нормалната страна в жизнения път на детето и най-добрата система за неговото развитие като личност. В семейството детето се чувства прието, обичано, обгрижвано и това в повечето случаи е факт, но ... част от семействата имат сериозни проблеми, които застрашават физическото, психическото и социалното развитие на детето и то не може по силата на законодателната ни система да остане в проблемната семейна ситуация. Това налага извеждането му от семейството, което като процес е един от най-стресиращите в съзнанието на детето – по-голямата част от децата са съгласни да изтърпят наказания, тормоз, насилие от всякакъв характер, но да не напуснат семейството си и в този случай натоварените от държавата служители са тези, които изземат функциите на родителите в частта им закрилата на децата и извършват преместването. Видно е, че вариантите на този етап са три – настаняване при близки и роднини, приемничество или институционално отглеждане. Предпочита се първият вариант, тъй като семействата на близките и роднините, освен че имат биологична връзка, те са и били в досегашен контакт с децата (обикновено са баба и дядо, лели и чичовци, братя и сестри, братовчеди, рядко по-далечни роднини и близки). Разбира се, при липсата на такива, се прибегва до втори и трети вариант. Следва разрешаването или неразрешаването на проблема – в тази ситуация детето не участва, но се запознава с резултатите и решенията (в зависимост от възрастта и интелектуалното му развитие) от проблема. Изходът определя и неговата съдба – връщане в биологичното му семейство, оставане при близки и роднини или при подписване на декларация за осиновяване, процес на подготовка за такова.

Съществува и друг вариант на реинтегриране, който има следните етапи:

- **настаняване на детето веднага след раждане или на малко по-късен етап, но в ранното детство**
- **настаняване в семейство на близки и роднини (приемно семейство)**
- **проучване на възможностите на биологичните родители за обратно приемане на детето**
- **връщане в биологичното семейство (осиновяване, отново връщане при близки и роднини).**

Този вариант е по-приемлив от предходния, тъй като детето фактически е отгледано в институция или е прекарало достатъчно време там. Свикнало е с институционалния начин на живот, но не е типичното домско дете (дете, което е отрасло само в институция) – знае, че има родители и близки, а често и поддържа отношения с тях. При него се борят основно два мотива – дали да остане в средата, която му се струва позната, близка, безопасна и по силата на навика не желае да напусне, въпреки че ненавижда (амбивалентността е много характерно емоционално преживяване в домовете за деца) и другия мотив – да отиде в непозната, но семейна среда. В зависимост от личностните си особености и нагласи един от мотивите надделява и детето изразява предпочитанията си, независимо от възрастта и умствените си способности. С решение на ПМС деинституционализацията е задължение на всички възрастни, отговорни за децата в риск и затова следващата стъпка е извеждане на детето от институцията и настаняването му обикновено в близки или роднини. Тази страна от процеса се възприема положително от страна на детето, с надежда и желание за семеен начин на живот. Има и разочарования, които най-често са в резултат от изискванията от страна на заместващите родители, свързани с елементарен битов труд (в домовете възпитаниците нямат почти никакви задължения), но те се преодоляват скоро. Следващите два етапа са сходни с преди това направения анализ и изходът от тях е същият, с тази разлика, че повечето деца не желаят да бъдат настанени в приемно семейство, а да останат в настоящото или да бъдат осиновени, по възможност от същото семейство.

От така направения анализ на процеса на реинтеграция се открояват **следните особености**, отнесени към децата:

- този процес е еднакво сложен, независимо от начините на осъществяването му, но все пак факторите на стрес и фрустрация във втория вариант са по-малки;
- на детето се отрежда пасивната роля на обект на преместване по решение на възрастни хора;
- социална несигурност за бъдещото му отглеждане и развитие;
- изолиране от някои процеси, свързани с биологичното му семейство;
- възможни са неколкочратни премествания, които оставят сериозни дири в психичното му развитие – нарушава се процесът на изграждане на

нормална привързаност към другите, промяна на отношението към значимите други възрастни и връстници, нарушения в динамичния му стереотип и т.н.

- в немалка част от случаите и семейството на близките и роднините не е добре професионално оценено и се отразява неблагоприятно върху детето;

- преминаване през цялата система от социални услуги до откриване на подходящата и ако тя се окаже осиновяване, за детето е вече късно и остава в системата на социално подпомагане до навършване на пълнолетие при неподходящи за отглеждането му условия.

Въпреки направените критики относно процеса на реинтегриране на децата в семействата на близки и роднини, могат да бъдат открити и някои положителни страни:

- дава се шанс на децата да оцелеят – физически, психически (една част от децата се извеждат от семействата и се настаняват другаде поради физически, психически, сексуален тормоз или negliжиране);

- реинтеграцията в семейство, макар и небиологично, е за предпочитане пред институционалните грижи – детето израства с ценностите на семейната среда и семейното възпитание;

- има възможност да контактува с биологичните си родители, без да е опасно за здравето му;

- винаги съществува възможност за връщане в биологичното семейство или дори за осиновяване, ако не се върне;

- поддържа се връзка с роднинския кръг на детето, ако е настанено при роднини и близки, а не изолирано в институция;

- предпазено е от рисковете за изпадане в безнадзорност, отпадане от училище и т.н., тъй като е обект на грижи от ОЗД.

Като всяка социална услуга, и реинтегрирането на децата в семейства на близки и роднини поставя сериозни въпроси, свързани с професионалното изготвяне на социалната и психологическата оценка на детето и на семейството; организиране и контрол при осъществяване процеса на напасване между семейство и дете; насочване и мониторинг на процеса на реинтеграция за определен период от време; реалистични планове за грижи и подпомагане на детето и семейството.

Вместо обобщение – въпреки възможните критики към реинтегрирането, то е един от най-надеждните начини за преодоляване на институционалното отглеждане и възпитание на деца, лишени от родителски грижи, тъй като изцяло покрива принципите на социалната работа с деца в риск – хуманност, семейственост, социална закрила и осигуряване по-най-добър начин интересите на детето.

## ЛИТЕРАТУРА

1. Закон за закрила на детето. С., 2000.
2. Закон за социално подпомагане. С., 2006.
3. Наредбата за условията и реда за осъществяване на мерки за предотвратяване на изоставянето на деца и настаняването им в институции, както и за тяхната реинтеграция. – Приета е с ПМС № 181, 2003.
4. Правилник за прилагане на Закон за закрила на детето. С., 2006.
5. Речник по психология, ред. Г. Клаус. С., 1989.
6. Oxford Wordpower Dictionary for learning of English”. Oxford, 2000.

### СОЦИАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ПРОЦЕСУАЛНАТА СЪЩНОСТ НА РЕИНТЕГРИРАНЕТО НА ДЕЦАТА В СЕМЕЙСТВОТО НА БЛИЗКИ И РОДНИНИ

КРАСИМИРА ПЕТРОВА

#### Резюме

Целта на настоящата статия е да открие съществените характеристики на реинтеграцията като процес, засягащ децата в ситуация на риск и по-конкретно - децата, които се връщат в близка до биологичното им семейство среда, а именно - реинтегриране в семейства на близки и роднини.

### SOCIO-PEDAGOGICAL DIMENSIONS OF THE PROCEDURAL ESSENCE OF CHILDREN'S REINTEGRATION INTO RELATIVES' AND CLOSE FRIENDS' FAMILIES

KRASIMIRA PETROVA

#### Summary

The following paper aims to outline the main characteristics of the reintegration as a process affecting the children in a situation of risk and more specifically – the children who return to an environment close to their biological families, namely – reintegration into the families of close friends and relatives.

**Key words:** reintegration, foster-family, children in institutions, social integration, children at risk.